

JOSIP RAČIĆ V MODERNI GALERIJI

Razstava v Moderni galeriji nam je predstavila Josipa Račića (1885—1908) z največjo zbirko del, kar smo jih imeli kdajkoli priliko videti v Ljubljani. Bila je doživetje, kot jih je malo, pa čeprav razstav ne manjka. Med razstavami, ki nas zgolj informirajo o tem, kaj dela posamezen slikar ali kaj so novega naredile različne skupine, in razstavami, ki so širokopotezne retrospektive ali veliki pregledi, na katerih je najboljšo pomešano s komaj dobrim, je bila Račićeva čudovita v svoji maloštevilni popolnosti.

Umrli je s triindvajsetimi leti, zato je njegovo življenjsko delo po številu majhno, toda od najzgodnejših risb do zadnjih akvarelov izpričuje skladno rast, ki jo je smrt nesmiselno prekinila. V ne polnih štirih letih intenzivnega ustvarjanja je gotovo doživljal notranje krize, toda svojega talenta ni izčrpal, ne kruhoborstvo in ne nesmiselna naročila ga niso prisilila, da bi slikal brez ustvarjalne iskre.

Razstavo je posredovala moderni galeriji v Ljubljani jugoslovanska akademija znanosti in umetnosti v Zagrebu, kjer je bila razstava tudi zbrana in postavljena. Zagrebški katalog je mnogo dragocenejši od ljubljanskega, ker ima poleg uvoda z analizo Račićevega slikarskega razvoja in seznama razstavljenih del še pregled razstav, na katerih so bila razstavljena Račićeva dela, bibliografijo o Račiću in pa 16 črno-belih reprodukcij njegovih olj in akvarelov. Na zagrebški razstavi je bilo zbrano tudi skopo dokumentarno gradivo o Račiću, ki ga v Ljubljani ni bilo.

Seznam Račićevih razstav začne leto dni po njegovi smrti in bibliografija z njegovo smrtjo. Prav ta je štela ob natisu kataloga 194 številnih različnih kratkih in daljših notic, poročil in študij o slikarju. Kdor bi prebral vse, kar je zapisanega o njem, bi moral, vsaj teoretično, vedeti vse o Račiću, imeti ključ do njegove umetnosti. Verjetno pa bi doživel predvsem absurdnost poplave besed, ki hočejo vse razložiti, analizirati, najti za vse vzroke in posledice. Vsa hipertrofija intelektualnega približevanja umetnini, vsa nemoč, doživeti jo spontano z vso osebnostjo, pride v tem primeru do izraza. Besede se ovijajo okoli umetnine kot bršljan in jo včasih do kraja prekrijejo, zaduše, da ostanejo le še sodbe, mnenja, priznane vrednote, močno čustvo pa, ki naj bi rastlo iz umetnine same, je usahnilo.

Račićeva razstava pa nas je zopet postavila pred slikarstvo, pred človeka, ki je močnejši kot vse besede, sloves in celo legenda tega tragičnega življenja. Na velik talent in tudi prezgodnja smrt nista tisto, kar vznemiri gledalca in kar daje Račiću posebno mesto ob Kraljeviću in Beciću. Nasproti slikarskemu sijaju prvega, ki je močnejše kot Račić vezan na dobo in njene modne značilnosti, in nasproti neuničljivi vitalnosti drugega, ki je v dolgem življenju posredoval znanje vse trojice mladim učencem, je Račić brez vsakega zunanega sijaja in življenjskega optimizma, toda kako naš, sodoben, danes po petdesetih letih bolj od obeh ostalih. Njegov svet je tesnoben, zaključen, brez razpoka, ki bi dovoljevale razčlenjevanje, da ne moremo kot otroci pogledati, kaj je v notranjščini igračke, in jo potem izpraznjeno in nezanimivo odvreči, ker smo ugotovili, kako funkcionira mehanizem. Račićovo slikarstvo priteguje z notranjim žarenjem, z

bolečino in vprašujočim strmenjem, mi pa mu odgovarjamo s svojo tesnobo, svojimi negotovostmi in novimi vprašanji. Kot sij luči v temi trepeče okoli njegovih del stalna napetost nerešenih vprašanj in odgovorov.

Ta varljiva svetloba, tako značilna za vse, kar je res umetnost, in ki se ne postara, varljiva, ker ne daje odgovora na vprašanja, ker ne more rešiti nobenega problema, je bila na Račičevi razstavi osvajajoča. Vsa bežnost doživetij, razporejen, ki so brez vrednosti za vsakogar razen za tistega, ki jih doživlja, je bila tu izpremenjena v nekaj trdnega, kar je ostalo in toplo sijalo celo na majhnih akvarelih.

S svojimi akvareli spominja Račič na angleškega slikarja R. P. Boningtona (1801—1828). Akvarel, ki je najlažja slikarska tehnika, ima tudi najmanj mojstrov. Toda kadar je mojstrski, je samo še najčistejša lirika, enako subtilna v beleženju utripov človekove notranjosti. In Račičevi akvareli so mojstrski, ob vsej navidezni improvizaciji so resne kompozicijske študije s trdnim ogrodjem, ki daje občutek skladnosti.

V akvarelih bolj kot v oljih se zdi Račičev pogled obrnjen v svet okoli sebe. V oljih prevladujejo portreti in ti so ob vsej morebitni portretni zvestobi danes podobni Račiču, kot da so njegovi sorodniki. Ali kot stari zakonci, ki so si v dolgem skupnem življenju postali podobni v vsem in tudi po zunanosti. Račič je v vsak portret položil tolikanj sebe, da so njegovi modeli postali žrtve istih življenjskih tesnob in gledajo enako vprašujoče v gledalca. Pri akvarelih pa je Račič iskal odmeve svojega notranjega življenja v zunanjem svetu, v parkih, na bulvarjih, po kavarnah. In vse brezbrizno, vsakdanje je postalo pomembno. Tam temna senca drevesa, tu topla luč kavarne, ki je zatočišče pred nočjo in samoto, nato teman obris figure na presvetlem ozadju. Kot da nepomembne vsakdanjosti ni in je povsod napeto, vprašujoče življenje. Treba ga je le videti in doživljati scela, kar je Račič delal in kar nam njegova zapuščina še danes pomaga doseči.

Bila je velika razstava, vredna boljše postavitve, kot jo je lahko imela v spodnjih prostorih Moderne galerije. Zaslužila bi mnogo ugodnejše ozadje, boljšo svetlobo in predvsem mnogo več propagande. Kajti če propagando že imamo, tedaj naj bi služila najboljšemu.

Špelca Čopič

RAZSTAVA STOJANA BATIČA

Na razstavi v Jakopičevem paviljonu leta 1959 se nam je kipar Stojan Batič predstavil z vsebinsko in oblikovno novim ciklom — z *Rudarji*. Pretresla nas je ta programska izpovedna in oblikovno sveža, domiselno oresničena vizija človeka-delavca, ki se mu življenje plete v napetosti podzemskega mraka in dnevnih luči, med zavetjem družine in nenehno navzočo nevarnostjo v rovu, med poslavljanjem in tovariškim zблиževanjem. Ta človek se je v umetnikovem likovnem doživetju utelesil z znamenjem jame, s prepletom rudniških opornikov v tkivu mesa, sklonjen pod stvarnostjo vsakdanjosti in nad njo zmagujoč. Obtežen je z zemljo, kakor da so ga vzele vase njene moči — pa mu vlile tudi silo, pogum in kljubovalno voljo. Batič je svojega rudarja doživel v poetični realnosti, ki je obenem himnična in elegična.

Na letošnji razstavi v Mali galeriji pa je Batič zaoral v globljo kompleksnost. Kakor bi mu bil le človek premalo, je zajel pojem rudnika samega. In